

בין פורנה ובין יורות הערביין בין תנור לצליה ובית תנור לאונין של פשתן ביסוד החילוק, ובגדרי בנין תנור

תקציר

- (א) תנור שהפת מונח על הקרקעית ולא על הדופן אינו מקבל טומאה.
(ב) ובסיבת הדבר אמרו בתוספתא מפני שנעשה לשמש עם הקרקע.
(ג) ותימה הרי כל התנורים משמשים עם הקרקע.
(ד) וא”ת שהחילוק הוא מחמת שהמונח ע”ג כותל התנור אינו מונח על הקרקע.
(ה) הרי ביורות הערביין הפת מונחת ע”ג כותל הדבוק ע”ג קרקע, ומ”מ מקב”ט.
(ו) עוד יש להבין במה שאמרו שהמסיק תנור לצורך פשען אינו מועיל כהיסק לעשותו תנור. וה”ט כיון שיכול לתקן את הפשתן ע”י הטמנה ללא היסק.
(ז) ויש להבין בה והרי מ”מ הוסק התנור באש בשיעור המספיק, וגמרה מלאכת תיקונו, ומדוע לא יקב”ט.
(ח) הר”ש הביא גירסא שאפילו היסק לצורך צליה אינו גומר את מלאכת התנור, מפני שהוא בא לתקן את המאכל המונח באויר, ורק הנעשה לאפיה מועיל, שנעשה לצורך מעשה המשמש בגופו של תנור – להדבקת הפת.
(ט) וזו יותר תימה, מדוע צריכים את השלמת התנור באש, דוקא ע”י אש הבאה לצורך תשמיש הנוגע במתלי מוקד האש.
(י) להבין בדבר נקדים לעורר את נקודת החידוש שבטומאת תנור.

(א) מחובר אינו מקב”ט כיון שאין בו תפיסת יד אדם ואינו תחתיו, וכל שאינו תחתיו של אדם, אינו בו חיבור יפה, שאינו נטפל אלא משתמשים בו ואין בו חיבור לטומאה.

(ב) ובמוקדי האש חידשה תורה שיצירתם תופסת אותם תחתיו של אדם על אף חיבורם לקרקע, וזאת מחמת תבנית בנינם בשילוב עם יקרת מעלתם כנצרכים לחיי נפש.

(ג) ומעתה ככל שמוקד האש יותר משמש אדם, כך הוא יהיה יותר קרוב לקב”ט שהרי הוא יותר נטפל ומתחבר.

(ד) וכאשר מידת התנור הרגיל אצל בני אדם היא שהאדם מחזיק את הפת על ידו בחללו, שכותל התנור משמש לו כידא אריכתא לזה, אין לך להביא אלא את המשמש במידה יפה זו שרק כלפי דרגה זו חידשה תורה שהוא תחתיו, אבל תשמיש הינוח ע”ג קרקע נחית דרגה בבחינת המשמש שבו, ולא נדע להביאו לקב”ט.

(טו) והחלק הנוסף שצריך היסק לתשמיש אפיה דוקא ולא לשאר צרכים, יתבאר בתוספת הקדמת פרט נוסף, שהיסק תנור אינו ככבשן בכלי חרס, אלא נועד להשלמת אחיזת יד אדם בכיבוש התנור בתחילת התהוותו.

(טז) וכיון שתשמיש אפיה הוא אחיזת היד היותר גדולה שאנו מכירים במוקדי האש, שעי”ז מחזיק עם התנור את המונח על גביו כמו ידו אריכא, שוב אין לך בו אלא חידושו שדוקא כיבוש תחתיו בשיעור זה מועיל לעשות תחתיו, ולא פחות מכך.

מהרת פורנה לעומת טומאת שאר תנורים

(א) אמרו במשנה (פ”ח ט) פורנה – אם יש לה לבזבז טמאה, ר”י אומר אם יש לה אסטגיות, ר”ג אומר אם יש לה שפיות. ומהו פורנה, פירשו הראשונים שזה תנור שפתחו מן הצד. וביתר ביאור נלמד מדברי רש”י בפסחים (פסחים ל”א ע”ב) דפירש גבי פת פורני שהיא פת גדולה האפויה בתנור גדול כעין תנורים שלנו שהתנורים שלהם היו קטנים ומיטלטלין ופיהם למעלה

ומדביקין הפת בדפנות שאין אופין בה אלא פתים קטנים. נמצא נקודת החילוק דבכל התנורים הפת מורבקת ע”ג ‘כתלי’ התנור מבפנים, ואילו בפורנה הפת מונחת ע”ג קרקעית התנור בפנים.

והביא הר”ש את הדין בשלמות מדברי התוספתא (פ”ו ט) פורנה הרי זו טהורה – שלא נעשית אלא לשמש עם הקרקע. והיינו דתחילת דין המשנה דפורנה בעלמא אינה תנור לקב”ט, ורק אם התקיימו בה תנאים מסויימים לכל תנא לשיטתו, ה”ז מקב”ט.

וטעם טהרתה מפורש מפני ‘שנעשית לשמש עם הקרקע’. אלא שאם כפשוטו זה תימה, שהרי כל תנור נעשה לשמש עם הקרקע, דסתם תנורים מחוברים הם כמש”כ תוס’ בב”ב (ס”ה ע”א), ומ”מ חידשה תורה שהם מקבלים טומאה, וכדררשינן בגמרא (שבת קכ”ה ע”א), ומה טעם מיוחד הוא לטהר פורנה מפני שהוא נעשה לשמש עם הקרקע אם כל תנורי עולם גם הם משמשים עם הקרקע.

ובזר זהב מהגר”א על התוספתא השתדל בה ופירש שכל תנור משתמש בדפנותיו, אבל פורנה משתמש בשוליה – שזה התחתית, וזה נעשה לשמש עם הקרקע.

והמציירים ציירו כי הוא תנור שמניחים בו את הפת על קרקע עולם, וזה סיבת טהרתו, כיון שהמשמש בו זה ‘קרקע עולם’. אמנם לבד שהדבר נראה רחוק שיניח אדם עיסתו על קרקע עולם לאפיה, עוד נראה בתוספתא שהלשון ‘נעשה לשמש עם הקרקע’ המובא בתוספתא, הוא חפצא נפרד המונח ‘על גבי קרקע’ ומשתמשים בו בהנחתו על גביו. דנוסח זה אמור בתוספתא מקוואות (פ”ה ה’) גבי ‘אביק שבמרחץ’ שהוא ‘טהור’ מלקבל טומאה מפני שלא נעשה אלא ‘לשמש עם הקרקע’, ושם הוא כלי קיבול שמחברים אותו על גבי קרקע. (עיינן בו בחזו”א מקוואות קמא ג’ סק”ד).

והוא נראה דומה למה שאמרו כששימש – מעשה קרקע שימש, דאע”פ שיש לה ‘שולים’ וכמש”כ הרב טהרת הכלים פט”ו הי”ב שיש שכבת חרס מונחת על גבי הקרקע, וצבירת החום בתוכה מסייע לאפיה, ומ”מ כיון שבתבנית הבנין נמצאת הפת מונחת על גבי טיט השוכב על פני הקרקע, דבר זה אינו בכלל חידוש ‘תנור’ שבתורה, ואינו מקב”ט, וזו גם כוונת מפרשי המשנה במש”כ שמשמשים בו ע”ג קרקע, שאי”ז הנחה ע”ג קרקע עולם, אלא הנחה ע”ג רצפה השטוחה ע”ג קרקע עולם. [ועיין מה שהקשה חזו”א י”ז].

וצריך לעיין בה יפה, שהרי כירת הטבחים טמאה, אע”פ שאינה מפורשת בתורה, ודומה היא הרבה לקרקע עולם, שהיא שתי אבנים עומדות בארץ, וקדרה על גביהן ואש יוקדת ביניהם, דבה אע”פ שהיא רחוקה מבני כל כירה, מ”מ כיון שאף היא יצירת אדם של ‘מוקד אש’ לתיקון אכילתו, גם זה מתרבה בחדא מחתא עם שאר מוקדי האש, ומדוע פורנה גרע מינה, ואינו יכול לבא מדמיון הסברא לשאר מוקדי האש.

ויותר נתמה וכי מה בין פורנה זה ובין יורות הערביין (פ”ה י’), והרי כל יורות הערביין הם טיח ע”פ דפנות קרקע עולם, ומדביקין את הפת על גבן, ונמצאו שניהם שווים שהפת עומדת על גבי טיט המונח על קרקע עולם, ומ”מ ביורות הערביין אם הטיט יכול לעמוד בפנ”ע ה”ז בכלל מוקדי האש לקבלת טומאה. ופלא מ”ש מעשה קרקע זה ממעשה קרקע זה.

תנור לצליה ותנור לאונין של פשתן

(ב) הביא הר”ש (פ”ה ד’) את דברי התוספתא (פ”ד ג’) תנור שהסיקו להיות ‘צולה’ בו טמא, להיות טומן בו אונין של פשתן טהור – שאינו עושה מלאכה בגופו.

ופירש הגר”א את החילוק משום שפשתן אינו צריך את היסק התנור לצורך תיקון הפשתן, שיכול הוא לקבל תיקונו מחום הדפנות. ובזר זהב פירש מהגר”א מפני שיכול לטמון את הפשתן בדבר ‘פשוט’ שהוא חם ואין צריך לדפנות.

והפירוש נעלם, כיון דמ”מ תיקן את התנור תיקון היסק אור, מה איכפ”ל שאותו פשתן שבדעתו לתקנו אינו זקוק לאש זו, הא

מ”מ היה לו היסק הגומר מלאכתו, ומדוע לא יקבל טומאה.

ע”כ עמדנו בגירסא הפשוטה, אמנם הר”ש הביא גירסא נוספת, שחילוק התוספתא הוא בין תנור של ‘אפיה’ ובין תנור של ‘צליה’, שכל תנור הנעשה לדעת צליה אין היסקו נותן לו דין תנור, כיון שלא נעשה לצורך עשיית מעשה בגופו, דהנעשה לאפית ‘פת’ שמדביקין אותו בכתליו – וצריך רדיה הוא נעשה לצורך ‘מעשה בגופו’, אבל היסק לצורך צליה אינו נעשה אלא לצורך השתמשות ‘באוויר’ התנור, ולא לצורך השתמשות בגופו של תנור, ולכך אינו מקבל טומאה.

והוא יותר פלא, מדוע אין לך ‘היסק’ אלא כאשר האדם משתמש בכותלי התנור, והרי תנור כלי תשמיש הוא, והיסקו גומרו, ומה איכפ”ל אם נעשה לצורך הדבקה על הכותל וכן כל מגע אחר בכותל דוגמת מגע קדרה על שפת הכירה, או שהדבר נעשה לצורך תיקון אש בחלל התנור, איזו מעלה יש לבחינת ‘משמש’ שבתנור כאשר מתעסקים במגע דפנותיו יותר מכאשר משתמשים בחלל שלו.

נמצאנו יורדים לברר. א. מדוע פורנה אינו מקב”ט. ב. מה בין פורנה ליורות הערביין. ג. מה החיסרון בהיסק תנור לצורך אונן של פשתן. ד. מה החיסרון בתנור הנעשה לצורך צליה.

נקודת החידוש שבטומאת תנור

ג) ולהבין בדבר נשוב ונזכיר מה הנקודה הטמונה ביסוד הגדול שחידשה תורה בטומאת ‘מוקדי האש’, דבעלמא כל המחובר אינו מקבל טומאה, ובתנור חידשה תורה קבלת טומאה במחובר וכיון שכבר הארכנו בה זה כמה, נבא בקיצור אמרים.

הסיבה שמחובר אינו מקב”ט היא מחמת שטומאה עוברת על ידי ‘חיבור’ ולא על ידי ‘מגע’, וכל המחובר אינו בתפיסת יד אדם, וחסר לו בבחינת ‘תחתיו’, וממילא אינו מין ‘נטפל’ אלא ‘נפרד’, ובתשמישו אינו ‘משמש’ אדם, אלא האדם ‘משמש בו’, וכל שאינו נטפל ‘חיבורו’ גרוע, ונמצא חיבורו לטומאה חיבור קלוש, ואינו מספיק להגדירו ‘מחובר לטמא’, וממילא אינו טמא.

וכלפי זה בא חידוש התורה שמעשה תנור הועיל לאדם לתפוס את המחובר ‘תחת ידו’ לעשותו ‘משמש’ אדם, וזאת מחמת צירוף ‘תבנית הבנין’ יחד עם צורך חיי נפש ידיה, ששניהם יחד מצטרפים להוליד רושם ‘תחתיו’ על מוקדי האש.

אנך המידה מה נכנס בכלל חידוש התורה על טומאת ‘מוקדי האש’

ד) ואחר שזה יסוד הבנין, כאשר נבא לקבוע את האנך המורד מה נתפס תחת יד אדם ומה נשאר שאין בו תפיסת יד אדם, נבין כי ככל שהדבר יותר ‘משמש’ את האדם כך הוא יותר נתפס ברושם ‘תחתיו’ וככל שהוא פחות ‘משמש’ את האדם יותר קרוב הוא למקומו הראשון כדבר שהאדם ‘משמש בו’ ואינו תחתיו.

ומידת ‘משמש אדם’ שבתנור שדיברה עליו תורה זו מידה שהאדם ‘מחזיק’ עמו את הפת, והוא כידא אריכתא של הגברא לתפוס את הפת באוויר כל זמן האפיה, שהרי סתם תנור הוא תנור שמדביקים את הפת על כתליו, וכך היא צורת תשמישו, וכאשר נבחן איך מגדירים את הפת הדבוקה על כתלי התנור, נראה כי יש מקום להגדרה שהכתלים ‘מחזיקים’ את הפת כל שעת אפיה, מאחר שזו החזותא המשתקפת לעיני בני אדם ודעתם, וממילא כאשר האדם מדביק את הפת בכותל התנור, הרי הוא כביכול ‘מחזיק’ את הפת על ידי התנור המשמש לו כידא אריכתא.

וכיון שכן כאשר אנו לומדים מתנור חידוש שמוקדי אש מוגדרים ‘משמש’ בני אדם גם כאשר הם מחובר, אין לך בו אלא חידושו – דוקא במידת משמש אשר החפצא הנולד מיד בני אדם ‘מחזיק’ את הצריך לו לאדם, אבל כל שהמוקד אינו ‘מחזיק’, אלא האדם ‘מניח עליו’, דרגת ‘משמש’ זו יותר קלה ורחוקה מבחינת ‘תחתיו’ דאדם, ולא מצאנו חידוש שגם כזו דרגת ‘משמש’ נתפסת ‘תחת יד אדם’, וממילא יעמוד הוא על עיקר משפטו הראוי לו דאין בו תפיסת יד אדם ככל מחובר, ואינו מקבל טומאה.

ביאור החילוק בין יורות הערביין ובין פורנה

ה) ומעתה נשכיל נפלא בחילוק בין יורות הערביין ובין פורנה, דיורות הערביין שהאדם מדביק את הפת על כתלי הבור, נמצא כי יצירת האדם יצרה כלי המשמש לו כידא אריכתא להחזיק את הפת במוקד האש, ונמצא המקום משמש לו 'להחזיק', וזו דרגת 'משמש אדם' שמצאנו בתנור, וכלפי דרגת 'משמש' זה חידשה תורה שהוא נעשה 'משמש' אדם על אף שהוא מחובר. (וחידוש הוא, ומה"ט דנו עליו הרבה, וכמו שנראה ברע"ב, ועיין חזו"א ד' סק"ל).

אבל בפורנה שהאדם מניח את הפת 'על גבי' התנור, ואין התנור 'מחזיק' את הפת, בזה בחינת 'משמש' שבתנור זה פחותה מבחינת 'משמש' שבתנור שעליו דברה תורה, וממילא אי אפשר לך לחדש בו שהוא מקבל טומאה, אלא נשאר הוא כעיקר המשפט הראוי למחובר שאינו מקבל טומאה כיון שאינו תחת יד אדם.

ובזה הוא נחית דרגה מכל כירה ואפילו מכירת הטבחים, שבכירה הרושם הנתפס זה שהבנין 'מחזיק' את הקדרה, ובזה דומה הוא לתנור 'המחזיק' את הפת, משא"כ פורנה שאין בו בחינת 'מחזיק' לכך רחוק הוא מבחינת 'תחתיו' יותר משאר כל מוקדי האש.

ביאור ההיסרון שבהיסק תנור לאונין של פשתן או לצליה

ו) ומיסוד זה נמצא מוצא לזהב גם בביאור הסברא להגביל את 'ההיסק הגומר מלאכתו של תנור' להיסק הבא לתשמיש 'אפיה' ולא לתיקון פשתן או צליה. וזה כאשר נצרף לעורר מה נקודת התיקון הנצרכת בהיסק הגומר מלאכתו של תנור, דאינו בא מפרשת היסק כבשן דכלי חרס, אלא מאותה הלכה שלמדנו עתה, שבתחילת תשמיש היסק התנור אדם 'משלים' את קניינו' התופס את התנור ומכניסו תחת ידו עד שמעתה יהיו מעשיו 'משתמש במקום' ולא 'שהמקום משמש אותו', וכאשר הרחבנו בסימן – החילוק בין צירוף אש ובין היסק אש.

דבזה מובן שכיון שההיסק זה צורת אחיזת אדם בחפצא להעמידו תחתיו, ככל שתשמיש ההיסק תופס את המוקד בלפיתת יד באופן שתשמישו יותר מרובה, כך מתעצם רושם התחתיו המתחדש לבא מאחיזה זו.

ואחר שחידוש תורה נאמר בתפיסת היסק התנור, שזו התפיסה הבאה בדרך תשמיש אדם היותר מקיף את החפצא של התנור, בזה באה המידה לומר 'אין לך בו אלא חידושו', ודוקא תשמיש במידה זו הוא מה שיכניס את המוקד 'תחת יד אדם' ולא פחות מכך.